

ПРВА ФИЛОСОФИЈА И СВЈЕТОВАЊЕ СВИЈЕТА

Александар М. Петровић, Прва философија, Међународни центар за православне студије/Филозофски факултет Универзитета у Приштини, Косовска Митровица/Центар за византијско – словенске студије Универзитета у Нишу, Ниш, 2017, стр. 378.

Слично као у животу што његови почеци на својеврстан начин преодређују укупно живљење човјека, тако и почеци философије на особен начин преодређују путању њеног повијесног постојања и развоја. Квалитет, издашност и задати смјер тих изворних проблемсака људског ума и размишљања на неизбрисив начин утискују свој печат у цио потоњи рад и напор философије. Као чиниоци људске мислености они каналишу врсту и начин философских размишљања и постављања питања. Тим прије и више што су философски почеци и у погледу духа и проблемске супстанце и садржаја присутни у временском животу философије. А у реалном ходу тог живота долази до низа промјена и преображаја који изазивају слабљење почетних и првобитних импулса прве философије, њихово прекомпоновање и преобличавање. Те промјене и преображаји, почев од оних условљених историјским околностима и потребама људског свијета живота и културе, преко оних изазиваних духом саме философије и њеног кретања кроз вијекове и времена, па све до интерних особености самог проблемског поља, знају изазвати и позитивне повратке и оживљавања исконских покрета и питања који озрачују и на свој начин подмлађују саму философију. Упркос томе што се повијесним животом мијењају и појавни облици, примарна надахнућа и епистемолошки задаци философске умности. Посебно су модерно доба и токови савремене мисли и живота допринијели томе да философија направи отклон од својих изворних и првобитних стремљења, теоријских настојања и сазнајних интереса.

Имајући у виду те преображаје и тај отклон философије од изворних питања и проблема, те првобитних теоријских импулса и амбиција философије, Александар М. Петровић предузео је у својој књизи *Прва философија* научно

легитиман и философски потребан покушај расвјетљавања како тих преображајних токова унутар саме философије и њене проблематике, тако и подухват мисаоне реконструкције кључних аутора, преломних тренутака и тачака тих повијесних преображаја. Поред тога он је успјешно разоткривао како значење и еволуцију значења основних појмова и проблема философије као метафизике, односно као прве философије, тако и скривену ритмику саме философије и повијесне свијести човјека. Мислећи из хоризонта „јединства света историјске стварности“ он је у своме дјелу зналачки указао на повезаност проблемских размишљања саме философије са унутрашњим токовима људског свијета живота, смисла и значења. Промишљање основних појмова метафизике на тај начин оживјело је изворни патос и првобитне потребе философије као аутентичног мисаоног искуства и сазнања свијета и људског постојања у њему.

Књига *Прва философија* Александра М. Петровића саздана је из два дијела, разуђених на седамнаест поглавља неједнаке дужине, садржаја, списка релевантне литературе на неколико класичних и савремених језика, апстрактна на српском и енглеском, језику, сажетака на руском и енглеском језику укупне дужине 378. страница. Носећи дијелови књиге, разуђени фино идентификованим поглављима, добро су укомпоновани и структурално постављени, тако да као цјелина представљају складну научну цјелину типа монографске студије о првој философији као метафизици и основним проблемима те философије од њених почетака код пресократовских философа па надаље до философија савременог доба. Садржајност и проблемско богатство књиге прожети су снажном мисаоношћу аутора и завидним умијећем херменеутичког разумијевања и тумачења значењских склопова. Повијесни пресјек еволуције значења основних философских појмова и постепеног отклона од тих појмова, који поспјешује и пад теоријског самопоуздања философије, представљен је на свој начин и кроз изрицање наслова носећих поглавља књиге. Тако прво поглавље разматра „појам битија у онтолошком јединству и разликовањима“, друго промишља „околности опстанка битија као суштину и прирок“, треће прати дијалектику и протологику „прве философије сходно теолошкој усиологији“, четврто расвјетљава философске и теолошке видове „разумијевања постојећег у преломном периоду“, пето расправља „мишљење битија“ и онтологију „свјетовања свијета“, шесто излаже модерне „медитације из позних средњевијековних окупљања битија на хоризонтима тзв. новог свијета“, док седмо поглавље мисли „јединство свијета као добро и његова оглашавања“. У другом дијелу књиге аутор расправља сложени и разуђени склоп питања посвећених дијалектици бивствовања, идентитету и разлици у философском утемељењу, савременим мисаоним настојањима „око практичног утемељења значења света живота“, мудрости прве философије, њене везе и улоге у савременом образовању, њене неразумљивости и сл.

Важно је имати у виду да је Александар М. Петровић своју књигу *Прва философија* мислио и написао из хоризонта пуне свијести о значењу предметних питања и проблема, улози прве философије у философији као таквој и критичности искуственог и мисаоног контекста савременог свијета и философске ситуације из које сви ми данас мислимо. Ако ни ту ситуацију не разу-

мијевамо и не тумачимо на истовјетан начин и то је знак наше мислености. Ту нашу генералну савремену ситуацију, као неку духовну ситуацију времена, речено Јасперсовим језиком, дијагностификовао је и промишљао и аутор *Прве философије*. У њене одлике по њему спада и то да савремени философи сами избјегавају метафизику и бављење дубоким и тешким питањима прве философије. То је случај како због отклона философије од битних питања прве философије и метафизике кроз модерна и савремена мисаона кретања као што су позитивизам, постмодерна, доконструктивизам различитих типова и сл., тако и због неметафизичког расположења и *замора духа*. Бројне унутрашње и ине чиниоце који су уродили таквим нерасположењем према метафизици и замором духа налазимо расвијетљене у овој књизи. Свој суд по том питању Александар М. Петровић изрекао је и сљедећим умјесним расуђивањем. Оно гласи. „Вријеме постмодерне прилагодило је, пришавило и глајхшантуговало, тј. адаптирало планету на стање неодговорности, на оно што се дешава и на духовном плану, кроз медије и глобалне комуникације, у уобичајавању више виртуелних стварности са својом методом симулације, посебно кад је ријеч о изазовима савремене политике и идеологије, што почива на свемоћи новца и утилитарности. Налазећи се у виртуелном свијету са виртуелним тијелом и нарастајућом виртуелном свијешћу, све смо удаљенији од реалног свијета и све мање свјесни подвојености реалног и виртуелног, дајући овом другом несумњиво предност. Ако је све могуће, ако је све што постоји једнако вриједно, ако у умјетности више нема великих и малих дјела, већ су поравната, тада нема ни одговорности. Наступајући дисконтинуитет са преовладавањем тежњи ка оној врсти мудрости која може да се посједује, показује људске слабости посрћућих људских знања у шкрипањима и цврчањима. Посљедице су евидентне у аутодеструктивности понашања, са пратећом сујетом идеала надљудскости, неоренесансно недовршеног и несазрелог човјека, који би чекићем ријечи револуционарно да прекује вриједности. У свим епохалним окретима и обртањима вриједности једино је напредовала нечиста савјест према самовласности са повишеним тоном, док је јењавала или била спутавана до ућуткивања ријеч разума у праву да се испољи“¹.

Сложеност проблемског склопа и претходно расуђивање указују нам на деликатност времена и проблема које књига расвјетљава, настоји да разумије и протумачи у битним димензијама значења самих појмова философије и њене самосвојне животне ритмике. Како се прва философија мисли као теоријска философија која „вибрира између могућег и стварног“ и као „наука која се конституише с обзиром на суштину и начела“, па је као таква и „спекулативна“, онда у њена питања и проблеме спадају, између осталих, питање Бога, свијета, човјека, кретања, природе, суштине, бића, битија, бивствовања, континуитета и дисконтинуитета, јединства, материје, супстанције, сврхе, субјекта, времена, простора, стварања, узрока и првих узрока, једнога, искуства, добра, духа, енергије, савршенства, почела, идеја, дијалектике, категорија итд.

¹ Петровић, М. Александар, *Прва философија*, Међународни центар за православне студије, Ниш/Филозофски факултет Универзитета у Приштини, Косовска Митровица/Центар за византијско – словенске студије Универзитета у Нишу, Ниш, 2017, стр. 28.

Сучељавајући се са таквим и њима сродним питањима, сагледавајући и расправљајући их на зналачки и проницљив начин, у тескту који сили читаоца на пажљиво читање и хватање предметних значења и мисли аутора, Александар М. Петровић је обавио тај пресложени и презахтјевни истраживачко – научни и херменеутичко мисаони посао кроз дијалогско посредовање и разјашњавање философских погледа истакнутих представника, или опонената, прве философије почев са Платоном, Аристотелом, Августином, светим оцима богословима, преко Декарта, Хегела, Шелинга и других па закључно са Хусерлом, Хајдегером, Квајном, Деридом, Левинасом, Флоренским, Лосевим, Иљином... Пружајући више него што на први поглед изгледа и што сам наслов открива, књига *Прва философија* представља како у садржинском тако и у сазнајном смислу значајно научно остварење. Она је саздана из више компоненти и значењских склопова који се међусобно мијешају и преклапају. Својим предметним пољем и философском грађом она плијени и терети људску мисленост и тиме што њени појмови, чије се значење и утицај покушавају докучити и разјаснити кроз мукотрпни интерпретативни подухват, приказује како у њиховом поријеклу и улози у појединим философијама, тако и у њиховом животу у философији и повијесним временима. Одважност и тегобе изрицања изворних и темељних питања, скопчаних са тешкоћама проницања загонетног устројства свијета и људског пребивања у свијету, које испољава аутор и са којима се успешно носи, показују да књига *Прва философија* Александра М. Петровића представља не само вишеслојни интерпретативни и тумачењски подухват, већ да нуди и особену врсту виђења метафизичког догађања као свјетовања свијета. А до тог свијета и свјетовања свијета, чини се да је аутору првенствено и стало. Стога су на одређени начин велика питања Бога, свијета и човјека стављена у видокруг питања о свијету и искуства свијета и бића, које нам открива и које се открива у метафизици као првој философији од њених почетака све до нашег времена. Живо судјелујући као философ у свом мисаоном раду писац показује како свијет свјетује у философским појмовима и како ови са своје стране потпомажу свјетовање свијета. Здруживање философске мислености са субјективним и битијним чиниоцима има за посљедицу својеврсну ангажовану философију која није равнодушна ни према истини ни према љепоти, складу, смислу, добру, врлини и другим племенитим вриједностима. Овом књигом Александар М. Петровић указује на оно што многи философи заборављају и потцјењују, наиме истину да мисао и сазнање, уколико су изворни и збиљски, нису никада равнодушни према бићу и самој ствари.

У сазнајне и дијагностичке домете књиге *Прва философија* спада и то што она, понирући у питање битка као историје догађања и указујући на повијесни карактер сваке свијести и мисли, поимајући битије у видовима повијесног свјетовања свијета, указује на утицај епохалне свијести на судбину метафизике и њене спознајне задатке. Још више то што она тематизује метафизичка питања философије и метафизике у нашем добу као добу владавине технике и позитивне науке, које су здружени противници метафизике и сваке изворне и прве философије. У том смислу стаје у одбрану метафизике и прве философије уопште, али и установљује евидентни неуспјех „посебних наука да објасне смисао постојања и свијет независно од метафизичких становишта“.

Тај научни неуспјех условљен је чињеницом да управо „метафизика од почетка залази у настанак ствари, али исто тако и у могућности, као и оквире сазнања свијета и свега што у њему јесте и бива“. Та реafirмација метафизике, метафизичких питања и прилаза стварима, на којој по мом расуђивању Петровић здушно ради у својој књизи, то јесте реafirмација прве философије и импулса философирања, доприноси реafirмацији и оживљавању теоријских и сазнајних настојања философије саме у времену у коме је она спутана у тим својим настојањима. Како и колико је та спутаност утицајна у нашем добу освијетлиће он и сљедећим ријечима: „Искуствовање појма свијета који се мисли, међутим, као да је толико занемарено у савременим философским разматрањима, да је сваки покушај његовог обнављања исто толико тежак, колико и риједак. То је због тога што су се у наше вријеме суштина и привид толико приближили и испрептели, до изазивања очајања, да су сви основни појмови старе прве философије вишеструко оспоравани, а нови толико прилагођени потребама модерних позитивних наука, да је пробој кроз слојеве њихових садржаја више него тежак и мукотрпан. Сам појам метафизике током времена постао је синоним за занесењаштво и научно застрањивање и у генералном и у специјалистичком виду, тако да је створена атмосфера у којој и само њено спомињање унапријед изазива подсмјех“².

Насупрот овој посве исправној дијагнози савременог стања духа и односа према првој философији, аутор *Прве философије* залаже се за ослобађање „првобитног ума у нама“ као нашег „правог ума“, који и јесте заправо „изразито теоријски“ и такав да баш „у теоријском одношењу достиже највеће постигнуће егзистенције“. Особен квалитет ове књиге представља и то што аутор настоји да домисли и догради појмове метафизичке философије, да их унаприједи и афирмише, дубоко свјестан животности философских проблема и значаја прве философије као такве како за науку и сазнање тако и за пуну самосвијест и самопознање човјека самог. То расвјетљавање и самопознање човјека самог дешава се у свјетовању свијета, чији узоран облик тумачења Александар М. Петровић налази у изразито свјетовној и блиставој философији Еугена Финка.

Расправљање и расплитање замршених питања и проблема, поља значења појмова прве философије на одређени начин преодређује и језички израз у књизи. Не мање и легитимност и успјешност интерпретативног подухвата и мисаоних проницања. У књизи *Прва философија* ауторово умијеће да кроз сложени интерпретативни подухват и дијалогско посредовање мисли и увида, ненаметљиво и дискретно изложи и своју визуру ствари, ефектно је подржано завидном вјештином мисаоног расвјетљавања појмова и кретања међу њима, док нам мисаони набој књиге посвједочује да философски рад јесте судиони чинилац у збивањима у свијету и смисленом свјетовању свијета. Језик којим аутор пише није једноставан, па од читаоца изискује крајње пажљиво читање и умни напор, који су додатно захтјевнији због неких далеких мисаоних повезивања и, може бити, недоречених увида. Поред тога, не морамо се увијек по свим питањима сложити ни са његовом визуром ствари, логиком интерпретације и процјењивања домета појединих философија ствари метафи-

² Петровић, М. Александар, *Прва философија*, стр. 313.

зике и прве философије. Чини се да је проблемско поље и примарно питање тражило увођење у причу и философа попут Ђордана Бруна, због његовог доприноса развоју философске терминологије, или, на примјер, великог српског метафизичара Бранислава Петронијевића, чија философија представља, по моме расуђивању, тврди логички и научно засновани подухват заснивања метафизике у савременом добу, и саме метафизике свијета и бића таквих квалитета и профила какве нећемо наћи ни у једној другој савременој философији. Могла би се, мирне душе, проширити и листа заклетих противника прве философије и метафизике савременим логичким позитивизмом или емпиризмом, структурализмом и деконструкцијом, аналитичком философијом и критичком теоријом друштва на челу са Адорном, која стаје у опозицију према свакој философији идентитета, извора, супстанције, система, поријекла, свакој метафизици и онтологији... Намеће се утисак да је и тумачење појединих савремених философија из хоризонта питања и брига прве философије и метафизике, рецимо оне Николаја Хартмана и, посебно Мартина Хајдегера, понешто упитно и једнострано. Чак и ако је двозначно, настојање Хартмана да оживи онтологију, омогући јој нове тазе и кроз критику старе онтологије и метафизике заснује своју критичку аналитичку онтологију, или Хајдегера да егзистенцијалном анализом тубића заснује егзистенцијалну онтологију и философски легитимише свако промишљање битних проблема философије, подастирући основе тзв. регионалним онтологијама, те да тако философски заснује и легитимише такође и научно истраживање, тешко да је умјесно сумњичити за начелно противметафизичко нагнуће. А то што позни Хајдегер промишљањем суштине метафизике и технике разобличује двосмисленост модерне метафизике субјективности и субјекта, оваплоћене у савременом научно – техничком свијету, па тражи излаз у превладавању и прегоријевању метафизике, прије представља израз философске самосвијести и познања природе савременог свијета. Мени заправо изгледа да је Хајдегерово настојање у егзистенцијалној анализи тубића и ревитализовање питања о смислу битка или битија ношено примарним стремљењем да се ослободе искуствени и мисаони хоризонти за изворно искушавање и промишљање свијета и бића, којим је, како ми изгледа, склоно и ауторово промишљање свијета и свјетовања свијета подстакнуто Финковим расвјетљењима.

Све у свему, независно од ових узгредних рефлексива о неким појединоствима и не без емотивне привржености проблематици и првој философији и метафизици, дужан сам да кажем како *Прва философија* Александра М. Петровића представља прворазредно научно остварење и философски догађај у српској философији. У њој она, иако својим философским квалитетом и сазнајним донетима надмашује њене оквири, пружа крајње потребан допринос како афирмацији и разумијевању природе прве философије и теоријске философије уопште, тако и дисциплинарном богаћењу саме философије. Озбиљношћу свога прилаза, значајем проблема које расправља и философском и научном темељношћу њиховог тумачења, као и понудом ауторске визије ствари, она оснажује самосвијест философије и охрабрује њена прегнућа у магловитом и немисленом свијету.